

névnek vehető. Persze csakis a genealógiai adatok birtokában tudunk erről megfelelő véleményt alkotni.

Kitér a mű a *de* prepozíció és az *-i* képző nélkül álló helynévi eredetű személynevek kérdésére is. Itt alapvetően arról a nagy vitákat kiváltó alapproblémáról van szó, hogy vajon valóban lehet-e pusztán helynév eredetű személynevekről beszélni. A szerző szerint lehetnek a dolognak komoly társadalmi összefüggései is, azaz a *de* prepozíciós nevek inkább a nemességgel, a többi inkább a jobbágysággal állhat összefüggésben. N. Fodor elképzelhetőnek tartja, hogy előbbi alapvetően a birtokjoggal lehet kapcsolatban az írásos gyakorlatban, azonban az élőszóban nyilván ezeket a neveket is *-i* képzővel használták.

A harmadik, „Névrendszertani vizsgálatok” címet viselő fejezet a névadási motivációval foglalkozik, egyúttal áttekintést ad a kutatásban megjelenő különféle tipológiai kísérletekről is. Hasznos, hogy a mű kitér az európai névkutatásban megfigyelhető tendenciákra, véleményekre. Eredményeit táblázatos formában rögzíti, ami jól áttekinthetővé teszi a nagy mennyiségű adathalmazt.

A vizsgált nevek funkcionális és szemantikai elemzésével foglalkozó fejezet több érdekes észrevételt is tartalmaz. Figyelemre méltó például a Tót név gyakorisága a népnévből képzett személynevek között (47%-ot tesz ki, ami csaknem ugyanannyi, mint a 15 egyéb népnév részesedése). A foglalkozásnevekkel összefüggésben tett megállapítás, miszerint a leggyakoribbak és leginkább öröklődőek azok a személynevek voltak, amelyek a legalapvetőbb iparcikkek előállításával kapcsolatosak (szabó, varga, kovács stb.) párhuzamot mutat a jobbági személynevek országos jellegzetességeivel, azaz nem helyi sajátosságról van ebben az esetben szó. A helynévi eredetű személynevek közül a legtöbbször előfordulók viszont csak a település belső topográfiájára (vég, szél, dombi stb.) és a nagyobb tájegységekre utalnak.

A keresztnévek esetében a munka a névgyakoriságot is vizsgálja és arra az eredményre jut, hogy az egyes korszakokban nincs nagy különbség a 30 leggyakoribb keresztnév tekintetében. Érdekes, hogy a keresztnév csak ritkán öröklődik a jobbágycsaládon belül. A vizsgálható *filius*-os névkapcsolatokból (301 fiú és 246 apa neve) csak két esetben száll apáról fiúra, ami elég meglepő adat. Azaz a névtöröklés ebben a korszakban még nem volt tendencia, vélhetően csak a reformációval válik gyakorivá.

Összevetve az anyagot további vizsgálatokkal, megállapítható, hogy a névdivat az országban aránylag egységes volt a korszakban, de helyi sajátosságok olykor azért kimutathatók. Ilyen például a László név gyakorisága Kisvárda környékén, amihez hozzá kell tenni azt is, hogy ez nem a helyi egyház patrocíniumával állt kapcsolatban, hanem azzal a közhiedelemmel, miszerint a település templomának alapítása Szent Lászlóhoz köthető.

Ha a térség korabeli női keresztnéveit nézzük, akkor ugyanezt az egységes jelleget figyelhetjük meg. A leggyakoribbak ennek tükrében az országosan is roppant népszerű Katalin, Margit, Anna és Ilona voltak.

Az ismertetett két monográfia és a hozzájuk tartozó, több száz oldalas adattárak a fentiek alapján komoly előrelépést jelenthetnek tehát a középkori személynévkutatásban. Módszertani szempontból remekül összefoglalják azokat a problémákat, amelyekkel a kutatóknak meg kell küzdenie, a tömördek felsorolt példával pedig megfelelően alátámasztott megállapításokat tesznek a személynévadásban bekövetkező változásokról. Remélhető, sőt, joggal elvárható, hogy lesz majd folytatása a megkezdett vizsgálatoknak. A 14. és 15. századból már százezres nagyságrendben állnak rendelkezésünkre a különféle társadalmi körből származó személynevek, amelyek összegyűjtésével és hasonló elemzésével még pontosabb képet kaphatnánk a személynévadásban megfigyelhető fejlődésről, a kronológiai és területi eltérésekről. Slíz Mariann és N. Fodor János munkái a középkori társadalomtörténet kutatóinak is számos fontos eredményt tartogatnak, ezért a két monográfia forgatása a történettudomány képviselői számára is hasznos lehet.

Gulyás László Szabolcs

SÁTORALJAÚJHELY

(Magyar várostörténeti atlasz 2. – Hungarian Atlas of Historic Towns No 2.)

Szerk.: Tringli István

MTA Történettudományi Intézet, Budapest, 2011. 81 o.; 12 fol.

A városok egy-egy korszakbeli kinézetét és morfológiai változásait történetírók, térképészek vagy épp festők az elmúlt évszázadokban sokféleképpen próbálták meg bemutatni. Európa

nyugati feléről már a középkorból is több város — gyakran inkább vélt — külső képéről alkothattunk fogalmat különböző kódexek illusztrációi alapján, a kora újkortól kezdve pedig már több Kárpát-medencei városnak is ismerhetjük ábrázolását, látképét. Buda korai ábrázolása máig a város történetének elengedhetetlen forrása, de az itt bemutatandó *Magyar várostörténeti atlasz* sorozatban már megjelent Sopron városával foglalkozó kötet forrásai között is alapvető jelentőségűek a települést ábrázoló metszetek. (Ezek felhasználásának problémájára tér ki Daniel Starcke Braunschweig példáján: *Uő: A premodern városi tér kutatása: módszertani megjegyzések a városképek és városalaprajzok használatához az első magyar várostörténeti atlasz megjelenése kapcsán. Korall* 12. No. 45. [2011] 176–193.). Velük egy időben megjelentek a városokat ábrázoló festmények is, előbb portrék mögötti háttérként, majd önálló témaként. Az ábrázolások mellett a középkorból és a kora újkorból számos városleírást ismerünk, amelyek úgyszintén sok szempontból problémás forrásai egy város fizikai környezetének, ugyanakkor értékes adalékokkal szolgálnak például az utcák képével kapcsolatban. A városok kinézetét a 19. századig tehát — néha a térképihez közeli — képi forrásokból, város-, és útleírásokból ismerték elsősorban. A 19. századtól kezdve Európa nagy részén, így a történeti Magyarország területén is mind az írott, mind a képi forráscsoport jellege jelentős változásokon ment át. A kataszteri felmérések lehetővé tették, hogy a 19. századi városok szerkezetéről valós képet alkothassunk, valamivel később, a század utolsó évtizedeiben pedig megszületnek az első, általában helytörténészek által írott városmonográfiák, a városok írott forrásanyagát feltáró oklevéltárak, egyéb forráskiadványok. A korai városmonográfiák után csak több emberöltőnyivel később, a 20. század derekán kezdett újra foglalkozni a történeti földrajzi, illetve földrajzi kutatás az egyes városok fejlődésének rekonstrukciójával. A földrajzi irodalomban ekkor lett egyre nagyobb jelentősége a településmorfológia vizsgálatának, s mivel az ehhez szükséges történeti morfológiai munkák nem minden esetben álltak rendelkezésre, a kutatás gyakran csak általánosabb megállapításokra szorítkozott. A történészek és geográfusok közös munkája európai szinten is csak az elmúlt néhány évtizedben tette lehetővé, hogy komoly forrásbázison alapuló összehasonlító történeti városmorfológiai vizsgálatokat lehessen végezni.

Ennek jelenleg legfontosabb kezdeményezése a Nemzetközi Várostörténeti Bizottság (Commission Internationale pour l'Histoire des Villes) által 1968-ban életre hívott *Európai Várostörténeti Atlasz* sorozat. A mára csaknem 500 várost, többé-kevésbé egységes szempontok mentén feldolgozó kötetek legfontosabb eredménye, hogy lehetővé teszik összehasonlító történeti városmorfológiai vizsgálatok elvégzését. Itt kell feltétlenül megemlíteni, hogy bár nagyszámú városlépcső áll a kutatás rendelkezésére, jelentős eltéréseket találunk a kontinens egyes régióinak térképi lefedettségét illetően. Míg Nyugat- és Közép-Európa bizonyos országaiból szinte minden jelentősebb településről készült ilyen térképek, addig a Kárpátoktól keletre eső területről alig állnak rendelkezésre ilyen munkák, és ezek szakmai színvonala is jócskán elmarad nyugati testvéreikétől.

Az atlaszok kezdetben kifejezetten a középkor időszakára fókuszáltak, de az 1990-es években számottevő átalakulásokon esett át a könyvsorozat: mára a középkorhoz hasonló figyelmet szentelnek a kora újkornak és az újkornak. A 20. századi változásokra ugyanakkor valamivel ritkábban térnek ki a kötetek, főképp módszertani okok miatt – a jelenkori, alapvető városátalakulások egyrészt szétfeszítenék ezen kötetek kereteit, másrészt egészen más források vizsgálatával, más módszerekkel lehet rámutatni a modern kor településszerkezeti átalakulásaira, mint a korábbi időszakok esetében.

Az itt tárgyalt kötet, Tringli István Sátoraljújhelyt bemutató várostörténeti atlasza is a 19. század közepéig követi nyomon a kiválasztott város morfológiai változásait. A Tringli által feldolgozott település 21. század eleji csekély jelentőségét nézve akár sajátosnak is nevezhetnénk a döntést, hogy épp erről a városról készült el és jelent meg a *Magyar Várostörténeti Atlasz* sorozat második kötete. Ugyanakkor, ha jobban szemügyre vesszük a város középkori és kora újkori jelentőségét, már koránt sem tűnik ennyire meglepőnek a döntés. Újhely ugyan nem tartozott a középkori Magyar Királyság legjelentősebb települései közé, mégis, több tényező magyarázza, miért is rá esett a választás. Egyrészt egy olyan településtípust testesít meg, amely Nyugat-Európában kevésbé jellemző, a Kárpát-medencében ugyanakkor igen nagy jelentőségű volt, a mezővárost. A középkori Magyar Királyságban csak néhány, jelentősebb város tartozott közvetlenül az uralkodó és a tárnokmester joghatósága alá, a szabad királyi és tárnoki városok ennek megfelelően a hazai urbanizációnak csak egy kisebb szeletét reprezentálják. Mind összlakosságukat, mind számukat tekintve jóval nagyobb csoportot alkotnak a földesúri joghatóság alatt álló mezővárosok. Ezek településszerkezete sok szempontból eltér attól, amit a szabad királyi városok esetében látunk. A hazai atlasz-projekt vezetői, Kubinyi András, majd annak 2007-ben bekövetkezett halálát követően Szen-

de Katalin és kutatócsoportjuk ennek megfelelően két szabad királyi város — Buda és Sopron — mellett első körben két mezővárost választott feldolgozásra: Sátoraljaújhelyt és Kecskemétet.

Újhely esetében a döntést az is indokolhatta, hogy a település a Tringli által részletesen elemzett 1261-es királyi kiváltságolásától az 1390-es évekig számos szabadságjoggal rendelkezett. (Az *Atlasz* mellett l. Tringli István: Sátoraljaújhely első kiváltságai. In: Mikó Gábor – Péterfi Benecse – Vadas András [szerk.]: *Tisztelekőr. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2012. 251–260.) (Kiváltságai alapján Kubinyi a királyi szabadvárosok közé sorolta. Újhely ebben az időben a királyok és királynék közvetlen földesurasága alá tartozott.) A mezővárosok közül az egyik legjelentősebb írásbeliséggel éppen Újhely rendelkezett. (Erről l. Gulyás László Szabolcs: *A mezővárosi önkormányzat funkciói és társadalmi háttere a középkori Hegyalján*. Doktori értekezés. Debrecen: Debreceni Egyetem, 2008., kül. 188–189., legújabbban pedig: Lakatos Bálint Péter: *Hivatali írásbeliség és ügyintézés a késő középkori magyarországi mezővárosokban, okleveleik tükrében*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2013.). Ezt a pozíciót tovább erősítette a településen jelen lévő pálos rend, amelyek rendkívül jó arányban maradt meg a középkori okleveles anyaga. Az egyházi intézmények jelenléte (pálosok, vilhelmiták majd ágostonosok), a helyi gazdálkodási viszonyok, az élénk kereskedelmi kapcsolatok a felvidéki városokkal — főképp Bártfával —, különösen pedig a szőlőművelés fontos szerepe Újhelyen ugyancsak jelentősebb mennyiségű iratanyag keletkezését eredményezte. Mivel pedig a kora újkorban a település nem került oszmán fennhatóság alá, ez a forrásanyag jórészt fenn is maradt.

A soproni városatlasz készítése során a szerzők jelentős, a középkortól rendelkezésre álló forrásanyagra és korábbi monográfiákra, kiadványokra támaszkodhattak. A középkori forrásanyag ez esetben még a középkori városszerkezetre, a társadalmi szerkezetre nézve is számos konklúzió levonását tette lehetővé. Újhely feldolgozásakor Tringli a Sopronnál használt eszközök közül szinte egyikre sem támaszkodhatott. A középkori határjárásokat kivéve, amelyek a település határait egészében vagy részben leírják — bár miután a középkorban viszonylag kevésszer változott a pataki uradalom és vele együtt Újhely birtokosa, ilyenekkel sem vagyunk bőségesen ellátva — nincsenek olyan középkori forrásaink, amelyek a város szerkezetére, a település topográfijára nézve jelentősebb adalékokkal szolgálnának. Így a középkori településszerkezet megismerése szinte kizárólag a kora újkori földesúri adóösszeírások és urbáriumok alapján volt lehetséges. A körülmények ellenére Tringli István mindent megtett a középkori építmények minél pontosabb lokalizációjáért, a kora újkorra nézve pedig igen pontos utcahálózat-rekonstrukciót készített. Képi ábrázolások (ilyenek csak a 19. század közepétől ismertek), középkori gazdasági források hiányában a városatlasz sorozat Sátoraljaújhely köteté sok szempontból eltérő vállalkozás volt, más eredményekkel, mint Sopron esetében.

Az Újhely-atlasz alapvetően négy részre tagolódik. A kötet elején kapott helyet egy város-történeti kismonográfia. Újhely esetében nem rendelkezünk olyan előképekkel, amelyek indokolnák egy jelentős történeti bevezető leghagyását – a város mindaddig legteljesebb monográfiáját Dongó Gyárfás Géza írta, még 1903-ban. Dongó, bár egész életét a városban élte le, számos topográfiai elemet félreértett, amikor sorozatban megjelentette a 18. századi újhelyi urbáriumokat az *Adalékok Zemplén vármegye történetéhez* hasábjain. (Dongó Gyárfás Géza: *Sátoralja-Újhely története*. Sátoralja-Újhely: Zemplén Könyvnyomtató Intézet, 1903.) A Tringli által írott, több mint harminc oldalas, igen precíz leíró rész mindent megtesz, hogy elrugaszkodjon egy klasszikus hely-történeti monográfia módszereitől. Célja nem Újhely történetének megírása, hanem a település elhelyezése a régió — Zemplén és a pataki uradalom — és az ország történetében. Számos helyen veti össze a települést a szomszédos Patakkaival, és nem egyszer utal Újhely gazdasági pozíciójára a felvidéki városok és a Hegyalja közti áruforgalomhoz — főképp a szőlőexporthoz — kapcsolódóan.

A város-történeti részben hangsúlyos szerephez jut a település köz- és birtoklástörténetének tárgyalása. Köszönhetően annak, hogy a középkorban ritkán váltott gazdát a város, többé-kevésbé folyamatosan fejlődhetett, a szomszédos Patakkaival egyetemben. A kora újkor időszakában — mint az világosan kiderül Tringli összefoglalásából — minden szempontból nehezebb évszázadokat hozott a város életében. Az oszmánok ugyan sosem foglalták el a várost, a Magyar Királyság és az Erdélyi Fejedelemség háborúit azonban annál inkább megsínylette Újhely. A település a 17. században számos menekülő nemest és ruszin parasztot fogadott lakói közé, a 18. századtól kezdve pedig jelentősebb zsidó közössége is kialakult a városnak.

Az egyre kevertebb etnikai és vallási megoszlás átvezet a Tringli által igen hangsúlyosan tárgyalt másik kérdéshez, a település egyházaihoz (Erről külön is l. *Tringli István*: Sátoraljaúj-

hely egyházai a reformáció előtt. In: Juan Cabello – C. Tóth Norbert [szerk]: *Erősségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére*. Nyíregyháza: Jósza András Múzeum, 2011. 376–396.), amelyek a településtörténet szempontjából sem érdektelenek. Mint arra a szerző rámutat, a három újhelyi egyház viszonylag távol feküdt egymástól, a pálosok rendháza és kapcsolódó egyéb épületeik ráadásul egy külön településrészt alkottak, az úgynevezett Barátság. A településrészt csak kevés átjáró kapcsolta össze Újhely más részeivel. Az egyházak tárgyalása kapcsán érdemes felhívni a figyelmet a klerikusok viszonylag magas számára. Egyrészt az ágostonos és a pálos kolostorok lakói sorolhatók ide, akik a 14. századtól telepedtek le Újhelyen, illetve a plébánia személyzete – Tringli kitér az okleveles adatokban szereplő papokhoz kötődő házakra is. A plébánia mellett ugyanis a településen a késő középkorban már két, oltárigazgatók által lakott lakóház is volt. A reformációval megjelentek a protestáns egyházi intézmények is, templom, ispotály és iskola egyaránt épült, a ruszinok városba költözésével pedig a görög katolicizmus is teret nyert a városban.

Tringli a településtörténet taglalását követően fog a város történeti topográfiai leírásába. A kora újkori gazdasági iratok alapján egyrészt bemutatja a település belső szerkezetét (utcahálózat, településrészek, háztípusok, stb.), másrészt a határok kapcsán ráirányítja a figyelmet számos gazdálkodási, határhasználati kérdésre. Mind a belső város fejlődése, mind a külterületek leírása kapcsán érdemes lehet felhívni a figyelmet egy-egy Tringli által felvetett szempontra. A munka igen részletesen tárgyalja, hogy hogyan alakult át az utcák szerkezete a kora újkor folyamán. Összesen hat olyan módot különít el, amely révén egy település növekedni tud. Ezek közül több magától értetődőnek tűnik, mint az utcák meghosszabbítása, vagy a Tringli által sokat tárgyalt síkatorok utcává válása, de érdemes lenne megvizsgálni, hogy jellemző-e más hazai városok fejlődése során is, hogy a meglévő utcákat szisztematikusan sűrűbben kezdik beépíteni. Az sem kevésbé érdekes kérdés, hogy az utcahálózat bővülése mennyiben spontán folyamat, és mennyiben érvényesült ez esetben a földesúri akarat.

A külterületek kapcsán Tringli István fontos, ráadásul nem elsősorban helytörténeti jelentőségű megfigyelést tesz a település telki állományát illetően. Rámutat, hogy Újhelyen — mint az megszokott a Kárpát-medence falvai, mezővárosai esetében — minden egyes telekhez állandó nagyságú szántóföld tartozott. Ez a méret településről településre változhatott, Újhely esetében azonban kirívóan kis területű szántóterület járt az egész telek után. Olyan kicsi, hogy azon komolyabb gazdálkodásra nem volt lehetőség. A jelenséget magyarázhatná, hogy a városban a földesúr saját kezelésében volt a szántóterületek döntő többsége, 1567-et megelőzően azonban egyáltalán nem találunk majorsági földeket Újhelyen. Vagyis nem a földesúr miatt jutott ilyen kevés szántóterület a telekkel rendelkezőknek. De nem is a természeti tényezők miatt, ugyanis viszonylag jó volt a szántóterülettel való ellátottság a településen. Újhelyen tehát a középkorban és a kora újkorban a szántóföldek döntő többsége nem a telekhez kötődő föld volt, s mint ilyenre nem volt érvényes a földesúr háramlási joga. Ez azt jelenti, hogy a városban bírt telek nagysága nem volt szükségszerűen kapcsolatban egy adott birtokos vagyoni helyzetével, sem összes, a határban birtokolt földjének méretével. Tringli utal arra, hogy ez a jellegzetesség megfigyelhető a korai magyar városok más példáin is, ugyanakkor konkrét eseteket nem említ. Amennyiben erre további példákat tudunk hozni, az a középkori városdefinícióhoz egy eddig nem hangsúlyozott szempontot adhat.

A kötet harmadik nagyobb egysége az igen pontos és részletes topográfiai adattár, amely minden Újhely határain belül fekvő épületre, építményre, természeti formára vonatkozó történeti adatot ismertet. Az utcák mellett — melyekről a szerző számszám hoz adatokat a 17. századtól — még két olyan topográfiai elem van, amelyre nézve kivételesen gazdag az újhelyi forrásanyag: a szőlők és a malmok. Tucatnyi szőlőskertnév maradt fenn, ezek már a késő középkorban igen intenzív művelés meglétére engednek következtetni. Szőlők nemcsak a Sátor-hegyek oldalában helyezkedtek el, hanem a Ronyva-patakon túli, úgynevezett Zempléni-szigethegységben is.

A malmokra vonatkozó adatok mind számuk, mind folytonosságuk miatt érdekesek. A város határain belül a középkortól kezdve öt malom működött a Ronyván. Tucatnyi oklevél említi valamilyen formában a malomjövedelmeket és –tulajdonlást a középkortól kezdve, és a 16. századtól folyamatos urbáriumokból azt is megtudjuk, hogy ezek a malmok többé-kevésbé állandóan működtek, amikor az időjárás és más körülmények mindezt engedték. Itt utalnánk egy Tringli által felvetett, és talán megoldható problémára. A pálosok malma kapcsán Tringli egy 1312-es oklevéladatra hivatkozik (*molendina per inclitos reges Hungarie Bela, Stephanu, et Andreanum eisdem collata*), (MNL OL DL 1807. Kiadását l. Nagy Imre [szerk.]: *Anjoukori okmánytár. Codex*

diplomaticus Hungaricus Andegavensis. I–VII. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1878–1920. I. 263. 244. sz.), s felhívja a figyelmet arra, hogy több malmot említ az oklevél. A *molendina* itt könnyen elképzelhető, hogy nem több különálló, hanem egy többkerekű vagy több malomkövel rendelkező malmot jelölhet, ami előfordul a korszak okleveles anyagában.

A Ronyva vízrendszerének részletes taglalására e sorok nem engednek teret, de mindenképpen érdemes megjegyezni, a tény, hogy a folyó egy alig két kilométeres szakaszán öt malom működött, azt mutatja, hogy a víz energiáját a végletekig kihasználták. Ennél több duzzasztást már nem bírt volna el a patak, és nem lehetett volna gazdaságosan őrlöni rajta. A maximális kihasználtságra utal, hogy a 15. század derekán sorozatos perek, majd nyomukban gátemelések és leengedések voltak jellemzőek a folyón. (Főként: MNL OL DL 14453., 15141., 8797. Az újhelyi malmokhoz lásd: Szende, Katalin: Mills and Towns: Textual evidence and cartographic conjectures from Hungarian towns in the pre-industrial period. [megjelenés alatt]).

A kötet füzetének három nagyobb egységét egészítik ki — negyedik szerkezeti egységként — a térképlapok. Látványosan kevesebb tematikus térkép kapott, kaphatott helyet e kötetben, mint a Sopronról készült városatlásban. A térképek itt is, akárcsak előbbi település esetében, három sorozatra tagolódtak. Az első tartalmazza a Nemzetközi Várostörténeti Bizottság által meghatározott kötelezően szerepeltetendő várostérképeket, többek között az 1866-os kataszteri térképet. A második sorozatban kaptak helyet a tematikus térképek. Itt kevésbé volt szerencsés döntés, hogy a két kronológiailag egymást követő időmetszeti térkép, a középkori és 17. századi városszerkezetet bemutató mappák ugyanazon lap két oldalára kerültek. Amit esetleg külön is érdemes lett volna feldolgozni, az a szőlőhegyek problémája. Egy térképlapot megérdemelt volna, hogy a középkortól kezdve milyen útvonalon járták körbe az Újhely környéki adószedők. Végül, a harmadik sorozatban kerültek közlésre a különböző városi épületek tervrajzai és a 19. századi metszetek, litográfiák.

Tringli István egy, a kötet bemutatója utáni személyes beszélgetés során azt mondta, hogy nem tudta, hogy „dunántúliként” nem vágja-e túl nagy fába a fejszét, amikor vállalta, hogy feldolgozza Újhely történeti városfejlődését. A végeredmény alapján bizton állíthatjuk, a szerzőn nem fogott ki ez a terep. A munka talán több időt emésztett fel, mint azt gondolta, de a *Magyar Várostörténeti Atlasz* második kötetével sikerült az előző kötet színvonalát megtartva egy sokkal kevésbé feldolgozott település történeti, történeti topográfiai és -morfológiai elemzését adni.

A kötet eredményei nemcsak magyar nyelven váltak elérhetővé, a kifejezetten hosszú angol összefoglalás tökéletesen adja közre a kötet főbb eredményeit a külföldi kutatók számára is. A térképek megszerkesztése, hasonlóan a soproni kötethez — a soproni 2010-ben, az újhelyi pedig 2012-ben nyerte el a Szép Magyar Térkép díjat — magas színvonalú. Mindent egybevetve a Sátoraljaújhely kottával a hazai mezővárosok egy jellemző példája került kiváló feldolgozásra. Csak remélhetjük, hogy a következő két kötet, Buda és Kecskemét is el fogja érni az első két kötet nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedően magas színvonalát.

Vadas András

GEGENPÄPSTE

Ein unerwünschtes mittelalterliches Phänomen

Hg. Harald Müller, Brigitte Hotz.

(Papsttum im mittelalterlichen Europa)

Böhlau Verlag, Wien – Köln – Weimar, 2012. 464 o.

ELLENPÁPÁK

Egy nem kívánatos középkori jelenség

Jochen Johrendt és Harald Müller, akik már eddig is számos alapvető kötettel örvendezteték meg a pápaság története iránt érdeklődő szakmai olvasóközönséget, 2012-ben új sorozatot indítottak, *A pápaság a középkori Európában* címmel. Ezzel nem elsősorban a klasszikus pápaság-történeti vonulatot kívánják folytatni, inkább azt a kölcsönhatás mechanizmust szándékoznak vizsgálni, amelynek keretében maga a pápaság is folyamatosan átalakult, ugyanakkor meghatározó szerepet játszott Európa vallási, politikai és kulturális szerkezetének formálódásában. Az eltérő szemlélet a szerkesztők szándéka szerint abban valósul meg, hogy nem csak a pápaság oldaláról mutatják be e folyamatot, hanem a pápaságra hatást gyakorló intézmények felől is. Sőt,